

Loğman Rəşidzadə

(əvvəli ötən saylarımızda)

Mütləq həqiqət, mütləq yalan

Filosoflar - Sokrat, İ.Kant və başqaları mütləq həqiqət axtarıblar. Əslində onlar bu həqiqət deyilən nəsnənin nəzəri konturlarını cızsalarsa da, fəlsəfi-estetik formulasını versələr də, heç biri həyatda praktik mənada onu tapa bilməmişdir. Axı, hər bir mütləq həqiqətin bətnində potensial bir yalan yatır. Burada həqiqətlə yalan identifikasiya. Onlar diferensial şəkildə bir-birini yaradır, tamamlayır və bir-birini təzahür etdirirlər. Onlar bir-birindən ayrılıqda mövcud deyildir. Həqiqət birdirsə, eynidirsə, başqa sözlə, mütləqdirsə, zaman-zaman ayrı-ayrı filosoflar, müfəkkirlər, fikir mücahidləri dünyaya, materiyaya, şüura, idraka, onların bir-birinə münasibət, əlaqə və təsirinə nə üçün ayrı-ayrı rakursdan yanaşmış, müxtəlif elmi qiymətlər vermişlər? Nə üçün həqiqətə hər kəs özünəməxsus bir don biçmiş, karkaz formalaşdırmış, karset geyindirmişdir? Deməli, hər bir həqiqət öz-özlüyündə bir yalandır. Hər bir real substansiya, həm də illüziyadır, görüntüdür, ilğimdir, necə deyirlər, rəngdir. Bir halda ki, mütləq bir həqiqətə müxtəlif yanaşmalar var və hər bir yanaşma özündə mütləq bir fəlsəfi fikri əks etdirir, demək, bütünlükdə həyat absurddur, məntiqdən kənardır, başqa sözlə, yalandır. Lakin onlar - həqiqətlə yalan bir-birinin bətnində mövcuddur, bir-birindən ayrı təsəvvürə gəlməzdir. Zəmidə də əlaq otları baş alıb gedir. Əslində isə biz onları əkməmişik axı... Bəzən də bu əlaq otları bar-bəhərdən çox olur, onu üstələyir, yaxud onunla müvazi inkişaf edir. **Alaq otu ziyanvericidir, müftəxordur, təbiətin yalanıdır. Lakin təbiət onu daha yaxşı bəsləyir, ona daha çox siqal çəkir, qayğı göstərir, sanki ona möhtacdır və onsuz yaşaya bilmir. Yaxud, artıq ət insan bədəninin yalanıdır. Lakin hər bir orqanizm bu yalana- piylənməyə, sanki təşnədir.** Demək, yalan daha mütləqdır, mövcudluğun, reallığın bünövrə daşlarındandır... Bəlkə də zərurətdir?...

S.Mənsur təsəffüfi deyil ki, "Həpsi rəngdir" şeirində yalan və illüziyanı cəmiyyətin hər bir küncündə hər bir bucağında - sosial münasibətlərdə, insan qəlbində və ruhunda axtarır, eləcə, hər yerdə tapır.

Uyma, ey dil xəlqə yoxdur sədaqət, rəngdir, Məscidi-meyxanə rəng, eysü-ibadət rəngdir, Mey riya, məşuqa gəş, hüsnü vacahət rəngdir Rəngdir, hər dürlü matəm, hər məssərə rəngdir.

Hər kəsin Cibrili - kəndi qəlbidir, vicdandır. Var isə insaflı şəxsin - dinidir, imandır. Bədnihə insanların öz nəfəsi, öz şeytanıdır Lohi-qəlbi arifin ayatidir, Quranıdır. Məbaği ovhamıdır, şəri-təriqət rəngidir.

Bir zaman vardı ki, mən həmfikir idim zühdə ilə Sonra gördüm fərqi yoxmuş zahidin cəllad ilə Dedim: əyyaş olmalı, ta gün keçə mötəd ilə Cümlə eysü-nuşu gördüm müxtəlif fəryad ilə Anladım ki, zöhdü-təqva, eysü-işrət rəngidir.

Əjdaha qəhqəhəsi

Bu da bir rəvayətdir. Uzaq tarixin əprimişi yaddaşından bir fraqmentdir. Sanki itmiş taleyinin sorağına düşmüş bir cavan oğlan şəhərlər, kəndlər adlayıb naməlum vilayətə gəlib çıxır. İnsanları bədbin, hüznü, ümitsiz görür. Hamı qara geyinib, dərd-sər, qayğı, kədər içindədir. Axır ki, məsələnin kökünə gedir, təfsilatı öyrənə bilir. Məlum olur ki, bu diyarın yeganə su mənbəyinin qabağının nəhəng, bədhəybət əjdaha kəsib. Hər dəfə bir qaşığı su üçün camaat olan-qalan var-yoxunu və el içindən gözəl bir qızı seçib əjdahaya verirlər. Bu gün də növbə hökmdarın qızına çatıbmiş. Camaatın qara qayğısı da bundan yanaymış.

Oğlan tərəddüd etmədən deyir ki, əjdahanı mənə göstərin, ona qalib gələrəm. Çox dəlil-dələlət eləyirlər, yazıq-san, cavansan, arzuların var, həyatın, ömrün qabaqdadır, özünü zay edərsən, sənə kimi sinəsinə döyən çoxları bu qoca və hiyləgər əjdahanın qarşısında tab gətirə bilməyib, ömrünü fərayə verib, - deyirlər. Cavan inadından dönmür, təkid edir. Güclüydü, qüvvətliydü, özünə inamı vardı, həm də daxilən təmiz, ədalətli, həqiqətpərəst və bütün bunlara görə də iradəliydü. Şəhər əhli çar-naçar əjdahanın yerini nişan verir. Qərez, əjdahayla cavan igid yeddi gün-yeddi gecə vuruşur. Axırda igid bir fənd işlədib əjdahanı ölümcül yaralayır. Son nəfəsini alan və can verən əjdaha ucadan qəhqəhə çəkib ətrafı dəli bir gülüşə qərq edir. Və "kaş, sənə mənim günümə düşdüyün günü görəydin", - söyləyir. Qalib gənc təəccüblə: "Başa düşmədim", - deyir. Əjdaha izah edir: "Bir vaxtlar mən də sənə kimi cavan, güclü, qüvvətli, ədalətli, haqsızlığa dözməyən bir oğlan idim. Beləcə gəlib bu şəhərə çıxdım. Sənə kimi, mən də suyun qabağını kəsmiş əjdahanı öldürdüm və ondan sonra gördüyün bu suyun sa-

hibi oldum. Var-dövlət, rəyasət, hüdudsuz hakimiyyət başımı gicəllətdi, mənə yoldan çıxartdı. Zatımı, sifətimi, içimi, mənəviyyatımı, əxlaqımı yavaş-yavaş itirməyə başladım. Ən nəhayət, bax, gördüyün bu bədhəybət məxluqa çevrildim. Sənə də bu tale gözləyir".

İbrətamizdir, deyilmi?.. Hakimiyyətə, var-dövlətə, əbədi hökmranlığa tab gətirən olurmu?.. Az görmüşükmi, yazıq, ağır quzu bir adamın vəzifəyə keçən kimi canavara dönməsini?.. Qınından çıxıb qınını bəyənəməyən azdırmı?.. Bərbəzəklə xoruz libaslı xoruzlananların azmı şahidi olmuşuq?.. Vəzifə kürsüsündən düşəndən sonra yenə də buqələmun kimi rəngini dəyişib yazıqlaşmasını necə, çox görməmişikmi? Həqiqət və yalan qütbləri, beləcə, hər birimizin həyat salnaməsinin anbaan dəyişə bilən sərhədləri arasındadır. Rəvayətdə olduğu kimi. Burada gənclik, güc, qüvvət, daxili ədalət həyatın yalanıdır. Ən böyük həqiqət ölüm ayağında qəhqəhə çəkən əjdahadır; yalanı yaşamış, yalanla hakim olmuş, yalanla həqiqətə çatmış əjdaha. Elə bilirsiz, onun haray dolu gülüşləri cəmiyyəti diksindirəcəkmi, kimisə oyadacaqmı, qalib gənci tərbiyə edib yolundan çəkindirəcəkmi?.. Bəlkə də real və çılpaq həqiqət qalib gəncə bu anlarda heç lazım da deyildi. Bu dəqiqələrdə eyforiya yaşayan gənc bütün bunlara rəğmən öz məşum gələcəyinə daha həvəslə gedirdi. **Axı, bu məşum gələcək yalan üstə qurulsada, cazibədar idi, şirin idi.** Hansı yalan şirin və cazibədar olmur? Çünki həyatın yalan üzü həm də asan üzüdür.

Tabu

Bəşər tarixində ən böyük inqilabi təsisatlardan biri, şəkiz, dövlətin yaranması, ictimai həyatı idarə etmək təcrübəsi və bu sahədə birləşməyiş institutlarının formalaşdırılmasıdır. Bu, ilk növbədə insanların özünüqoruma instinktindən, ictimai sərvətlərin bərabər bölgüsünə əsaslanan firavan həyat arzusundan qaynaqlanmışdır. İnsanlar dövləti yaratmaqla öz taleyini ona tapşırılmış və bununla da əminliyini, arxayınlığını, təhlükəsizliyini təmin etdiyini düşünmüşdür. Əslində də belə olmalıdır. Dövlət hər bir vətəndaşının hüquqi, mənəvi azadlıqlarından, maddi təminatından tutmuş fiziki müdafiəsinə, can qoruyucusuna qədər bütün məsuliyyəti öz üzərinə götürməlidir. Dövlət təsisatının si-

İnsanlar həqiqət yox, onları yaşadacaq illüziya axtarırlar.

Anais Nin

yasi əsaslarını işləyib hazırlayan ilk nəzəriyyəçi filosoflardan biri **Aristotel təsadüfən demirdi ki, insan birləşməsi yəşəmənin məqsədi sadəcə yaşamaqdadır yox, həm də xoşbəxt yaşamaqdadır.** Amma hökmdarların dövlətlərin lap körpə vaxtlarından hakimiyyət və nüfuz uğrunda savaşırlar dövlətin ilkin, saf, xoşniyyətli bünövrəsinin yalan kəpiklərlə hörlənməsinə gətirib çıxartdı. Beləliklə, halal dövlətçiliyin ilkin rüşeymində acgözlük, hərislik, şəxsi tamah, başqa sözlə, yalan, riya və saxtakarlıq çüçərməyə başladı. Və dövlət **"əzən maşın"a (Makiavelli)** çevrildi. Bu təhlükəni zaman-zaman hiss edən mütəfəkkirlər həmişə həyəcan təbili döymüşlər. Yaxın müasirimiz **Ziya Göyölpin: "Haqq yox, vəzifə var, fərd yox, cəmiyyət var"**-şüar xarakterli narahat bəyanatı bu məsələni çağımızın da aktual problemi kimi səciyyələndirir.

Qədim Romanın dövlətçilik tarixini, eyni zamanda sezarlarla senatın (başqa sözlə, xalqın) mübarizə tarixi kimi də xarakteriz etmək olar. Sezarların qeyri-məhdud hakimiyyət əhtirasları, senatın xalq ruhuna hörmət və ehtiramı qorumaq, yaşatmaq arzusu və cəhd... Yalan və həqiqətin savaşı... Qədim Romada populyar olan **"Hakimiyyət nə qədər güclüdirsə, azadlıq bir o qədər məhduddur"** ifadəsi də bu çarpışmanın mahiyyətinə işıq salır. Romanın bir dövlət kimi tənəzzül taleyi də artıq bu müstəvidən - tabu və qadağaların insan azadlığı və hüquqlarının məhdudlaşdırıldığı andan, təkbaşına hökmranlığın möhkəmləndirilməsindən, bunun yaratdığı qeyri-səmimlik, hiylə, yalan, riya və xalq ruhuna xəyanətə rəvac verilməsindən başlayır. **T.Momzen bunu çox dəqiq ifadə edir: "Roma qədim dövlətlərin heç birinə nəsisib olmayan qüdrətə çatmışdı, amma insanların daxili azadlıqlarından imtina etdiyi üçün hər şeyi itirməli oldu"**.

Bütün hökmdarlar və diktatorlar dövlət idarəçiliyini yalan, hiylə, məkr və şantaj silahına çevirərək hakimiyyət ömrünü uzatmağa cəhd etmişlər. Beləliklə də, dövlətin mayasına və cəvərinə haram qataraq xalq ruhunu təhqir etmiş, onu ali mərtəbədən endirib öz məqsədlərinin, şəxsi mənafehlərinin icra mexanizminə çevirmiş və şeytani bir ustalıqla yalana qulluq etmişlər. Dövlət idarəçiliyində yalan həmişə məqbul sayılıb, lazım gəldikdə

zaman-zaman qanun mantiyası altında gizlənilib və beləliklə də ədalətsizliklər baş alıb gedib. Dövlətçilik nəzəriyyəsinin banisi Aristotel eləcə, bu barədə də öz qəti fikrini bildirib: **"Bütün ədalətsizliklər arasında ən dözülməzi qanun adı altında törədilən ədalətsizlikdir"**. Tabular və qadağalar zaman-zaman ictimai həyatın hərəkətvericisinə çevrilib, sosial lokomotiv rolu oynaya bilib. Bu da daim onu dikte edib ki, daxili ictimai-siyasi məsələlərdə qorxu yarat, illüstrativ bir illüziya fon formalaşdır, diplomatik münasibətləri yalan üstə köklə, anlaşılmaz gedişlər et, kombinasiyalar qur, nə edirsən et, saxtalağa, yalana, riyaya qulluq elə, həqiqətdən yayın, realıqdan qaç, o səni məğlubiyyətə aparacaq. Sülh sazişinə girirsənsə, burada da saxtakarlıq kara gələcək, hiyləyə əl at, oyun oyna, sözlərini, söhbətlərini, hətta düşüncələrini, şüurunu və təhlüşüurunu belə, yalan üstə qur, illüziya yarat və həqiqətin varlığını birmərrə unut. Və hər şeydən də öncə buna qanun donu geyindir.

İctimai və kütləvi yalan daha çox totalitar dövlətlərin, diktaturaların siyasi platformasına və sosial sifətinə çevrilir. Sovet İttifaqında mövcud dövlət quruluşunda bir sıra mütərəqqi və bəşəri sosial təsisatların mövcud olmasını heç kim dana bilməz. Mühəribə və repressiya illəri istisna olmaqla, inkişaf etmiş sosializm cəmiyyətində işsizliyin tamamilə aradan qaldırılması, hətta işləməməyə görə məsuliyyət müəyyən edilməsi, ictimai mülkiyyətin şəxsi mülkiyyətdən üstün tutulması, cinayətkarlığa və ümumiyyətlə, qanunsuzluğa qarşı səmərəli mübarizə aparılması, insan amilinin önə çəkilməsi, mənəvi-əxlaqi tərbiyənin, elm və təhsilin yüksək inkişaf etdirilməsi, ailənin və kollektivin rolunun gücləndirilməsi, anadan olandan həyatının sonuna qədər olan bir mərhələdə insanın daimi dövlət səviyyəsində qayğı ilə əhatə olunmasına baxmayaraq, yalan və şüarın dövlət ideologiyası səviyyəsinə qaldırılması, getdikcə, sosialist həyat tərzinin illüziya və illüstrasiyaya çevrilməsi, saxtakarlığın baş alması, yuxarıda göstərdiyimiz institutların da sıradan çıxıb məhv olmasına, dekorativ xarakter daşmasına, bütövlükdə cəmiyyətin və nəhəng bir dövlətin süqutuna gətirib çıxardı.

(ardı gələn sayımızda)